

mese

Rumcájsz figurája. Rumcajsóva ševcovna

BERÉNYI MARIANNA
FIKTÍV LÉNYEK MÚZEUMA(I)

Lehet-e egy kitalált lénynek, mesehősnek, egy fikatív figurának múzeuma? Milyen módon lehet hitelesen beszélni olyan teremtményekről, amelyek a kreatív valóságban léteznek? A múzeumi világ eszközei alkalmasak-e arra, hogy szellemi örökségünk fantáziatartományának lényeit a fizikai világ pontokban és koordinátákban kifejezhető valóságában rögzítsék? Alkalmasak-e a múzeumi dimenzióban használt fogalmak arra, hogy ezt a folyamatot értelmezzék? Felmerülnek-e ezek a kérdések egyáltalán azokban a múzeumokban, amelyeket egy-egy kitalált figurának dedikálnak? A finn Mumin, a cseh Rumcájsz, az ugyancsak cseh Jára Cimrman, a német Holle anyó, valamint egy Pamuk-regény főszereplőnőjének szentelt isztambuli múzeum kiállításában eredtünk fikatív karakterek nyomába.

A múzeumok, elvileg, a hiteles tudás közvetítői: autentikus tárgyak őrzői, a hozzájuk kapcsolódó tudományos kutatások közvetítői, bemutatói. Amikor múzeumi kiállítást tekintünk meg, múzeumi programon veszünk részt vagy egy muzeális intézmény által kiadott könyvet lapozunk fel, bizonyosak szeretnénk abban lenni, hogy a múlt vagy épp a jelen egy adott valóságába nyerhetünk betekintést. A fikció mintha mindennek az ellenkezője lenne, hiszen valóságban nem létező, kitalált dologról van szó. A muzeológia azonban, ha kellő tudatossággal alkalmazza ezt az eszközt, képes arra, hogy segítségével a valóság pontosabb megismerését tegye lehetővé, vagy épp a fikció mestereinek bemutatásával az emberi kreativitás, az alkotói folyamatokat tegye kézzelfoghatóvá, esetleg a különböző társadalmak valósághoz való viszonyát ábrázolja.

*épp a fikció
mestereinek
bemutatásával az
emberi kreativitás,
az alkotói
folyamatokat tegye
kézzelfoghatóvá*

MUMIN MÚZEUM:
FIKCIÓ MINT ALKOTÓI FOLYAMAT

¶ Az Év Európai Múzeuma díj 2019-es nominált versenyzői között egy szokatlan intézményre is felfigyelhettünk, a finn Mumin Múzeumra. A kisgyerekes családok számára talán emlékeztetek azok a könyvek, képregények, de leginkább animációs filmek, amelyeknek főszereplői a mumimok, akik egy finn, ám svéd anyanyelvű író és illusztrátor, Tove Jansson (1914–2001) fejéből pattantak ki a 20. század közepén. Azért csak talán, mert Magyarországon ritkán vetítették a televíziós csatornák azokat a rajzfilmeket, amelyek alapján széles körben ismertté válhattak volna ezek a furcsa, leginkább vízilóra emlékeztető pocakos, nagyorrú lények, akik szoros családi kötelékben élnek mindennapjaikat a szépséges Muminvölgyben.¹ Miként az északi országok meséiben megszokott, itt is felszínre kerülnek az emberi világ gyengeségei, a magány, az identitáskeresés kétségei, hogy a történetek végén győzedelmeskedjen a tolerancia, az empátia, az egymás közötti kapcsolatok ereje. Mumin mama, Mumin papa, Mumin, Vándor, Fürkész, Bájocska, Pöttöm és a többiek hol hétköznapi, hol őrült kalandok részesei. A történetekben azonban az író nő a sorok között saját nemi identitására is reflektált, mint ahogyan bevallotta a különböző karaktereket sokszor ismerősei ihlették. És bizony az sem mellékes, hogy a Mumintroll figurája Tove Jansson politikai karikatúráiban már 1943-ban felbukkant, egy svéd nyelvű antifasiszta satirikus lapban.² A szerző családi körben hallott a dermesztő, fekete, vékony, vörös szemű démoni hiedelemleányokról, amelyeket vizuálisan és textuálisan is legyőzött, amikor létrehozta a hófehér, gömbölyded, kedves figurákat és völgyüket. A mesefigurák a háború utáni világ kietlenségébe így vittek békét, harmóniát,

[1] A könyveket a Napkút, a Móra és a Geopen Könyvkiadó adta ki. Sajnos a különböző fordítók nem építkeztek egymás munkájára, nem használták következetesen még a szereplők neveit sem. Lásd Nagy Boldizsár: Rendet tenni a Muminvölgyben. <https://magyarnarancs.hu/konyv/rendet-tenni-muminvolgyben-118629>.

[2] Hitler és a Muminok. In: *Nyelv és Tudomány*: <https://www.nyest.hu/renhirek/hitler-es-a-muminok-es-Mumin-Hitlers-sall-samma-aventyr>: <https://david-nessle.wordpress.com/2014/08/09/mumin-hitlers-sall-samma-aventyr/>.

A skandináv mitológiából eredeztető mumintroll muminná formált figurája ma már olyan brand, amelyre számítógépes játék, színházi előadás, balett, zene, bélyeg, nemzetközi bolthálózat és termékcsalád is épül.

Mumin Múzeum
Fotó: Jari Kuusenaho

Mumin Múzeum
Fotó: Jari Kuusenaho

örömet, először nem sok sikerrel. Csak a harmadik kötet törte át 1948-ban az ingerküszöböt, hogy aztán az 1945 és 1993 között megjelenő történetek képregény formában is világsikert érjenek el. De mindez eltörpül a különböző filmes feldolgozások mellett, hiszen a német, japán, svéd, szovjet, lengyel, osztrák sorozatokat világszerte milliók látták.

*a Mumin-figura
a metálzenéhez,
a lappföldi
Mikuláshoz
vagy a Nokiához
hasonlóan
Finnország
védjegyévé vált*

¶ A skandináv mitológiából eredeztető mumintroll muminná formált figurája ma már olyan brand, amelyre számítógépes játék, színházi előadás, balett, zene, bélyeg, nemzetközi bolt-hálózat és termékcsalád is épül. A kereskedelmi sikert leginkább a japán piac fogékonysága indukálta, de a Mumin-figura a metálzenéhez, a lappföldi Mikuláshoz vagy a Nokiához hasonlóan Finnország védjegyévé vált. Olyannyira nemzeti és családi kincs (az író a munkán is osztozott testvérével, valamint a mintegy nyolcmillió eurós éves bevételt produkáló, Mumin-termékeket és -jogokat forgalmazó társaság vezetése még mindig a rokonság kezében van), hogy Tave Jansson még a Disney-ajánlatát is elutasította: nem szerette volna, ha elveszíti a kontrollt teremtményei sorsa felett.

¶ A brand meghatározó eleme egy hatalmas tematikus park, valamint a Tampereben található múzeum is. Míg a finnországi svéd Naantaliban kialakított Moomin World inkább a szórakoztatásra épül, addig a múzeum gondosan őrzi az író hagyatékát és a Mumin-világ térhódításának reliktumait. A Kailo-szigeten felépített szabadtéri témaparkban megépültek a valóságban, valós méretben Muminvölgy épületei, amelyek között a történet karkatereinek jelmezes figuráival is össze lehet barátkozni. Az írói fantázia alkotta épületek fizikai megvalósításából a múzeum is kivette részét: a szerző közreműködésével készült el a történetekben központi helyként megjelenő ötemeletes kék muminház kétméteres változata is. A gesztus, amely megkülönbözteti a fikcióból a valóságba áttelepülő muminházat egyaránt felvonultató témaparkot és múzeumot: az utóbbiban az író személyesen is részt vett a fizikai megvalósításban, része volt az alkotói folyamatnak.

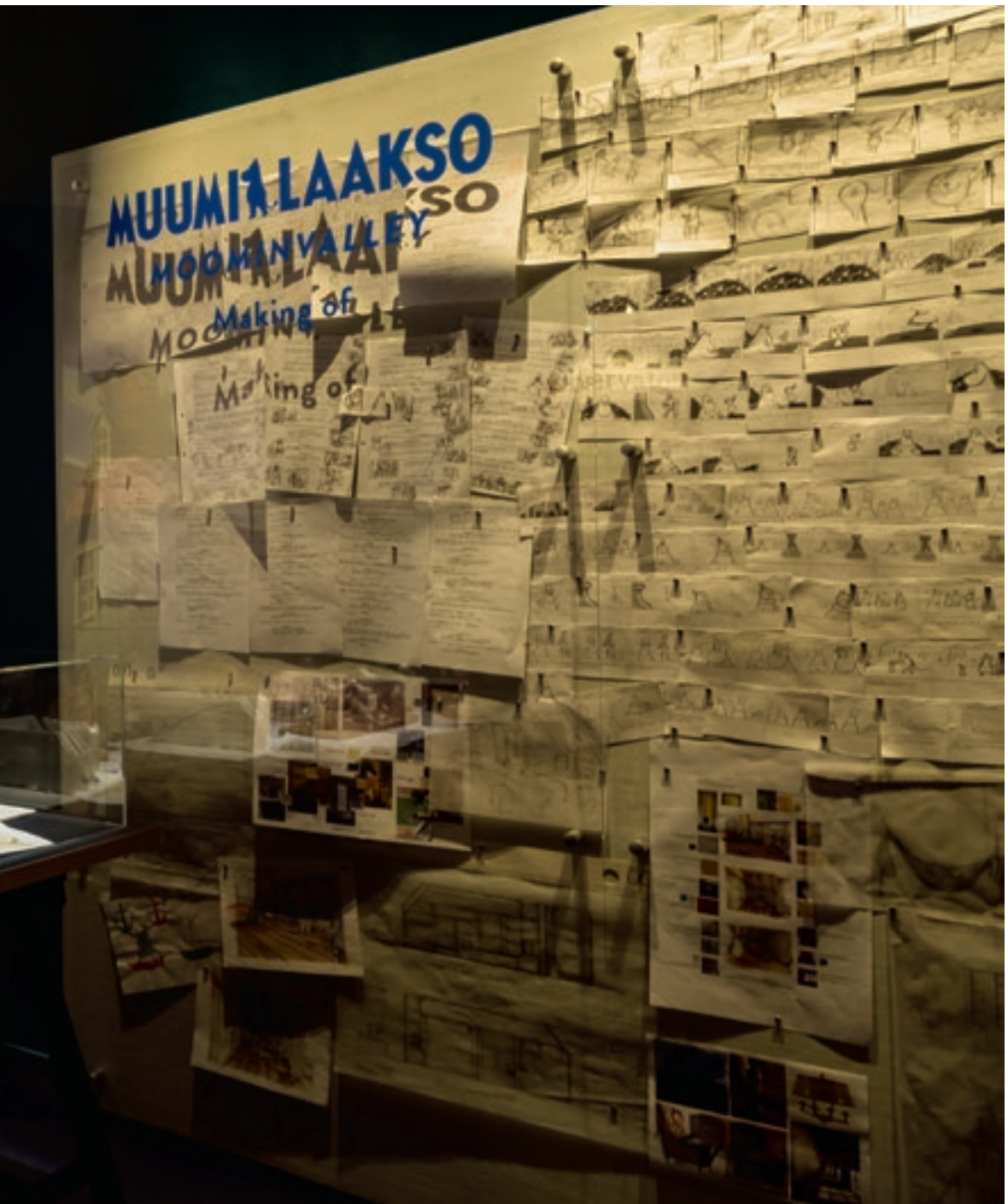
¶ Az 1987-ben alapított, majd a 2017-ben új, korszerű helyen megújított intézmény a szórakoztatás mellett gondosan ügyel arra, hogy a Tampere Művészeti Múzeum (TMM) részeként

Mumin Múzeum
Fotó: Jari Kuusenaho

közgyűjteményi funkcióit is messzemenően ellássa. Maga a múzeum létezése a TMM számára nagyon is valóságos Muminvölgy-gyűjteményen alapul, amely magánadomány útján került a birtokába. Többek között azért, mert Jansson szülővárosa, Helsinki nem igazán érdeklődött az anyag iránt. Végül egy 1986-ban a TMM-ben megrendezett Mumin-kiállítás után az alkotónő, Tuulikki Pietilä (grafikus, Jansson élettársa), valamint Pentti Eistola (orvos, az első Mumin-ház alkotója) megállapodtak, hogy a városnak és múzeumának adományozzák gyűjteményüket, amennyiben vállalják annak bemutatását. Először a városi könyvtárban volt látható a kollekció, amelyet az 1992-ben berobbant új japán animációs sorozat sikerének köszönhetően egy év alatt 150 ezren tekintettek meg. Elkerülhetetlenné vált a terjeszkedés, amely nemcsak új négyzetmétereket jelentett, hanem külföldre utazó, reprodukciókat felvonultató vándorkiállításokat is. Végül a szerző századik születésnapja alkalmából jelentették be, hogy eleget tesznek a látogatók kívánságának, és minőségi kiállítást rendeznek. A terv, parázs viták után, 2017-re valósult meg, a korábbi Muminvölgy helyett ekkor kapta a Mumin Múzeum nevet a csupa üveg Tampere Hallban 1800 négyzetméteren berendezkedő intézmény.

- ¶ A gyűjtemény jelen pillanatban több mint kétezer alkotást őriz. Ezek többsége Jansson Mumin- és más tematikájú illusztrációi és vázlatai. A kollekcióhoz tartoznak a mesekönyvek különböző nyelvű fordításai, térbeli figurái. A gyűjtemény becses kincse a már említett ház, amelyet eredetileg az 1979-es csehszlovák Pozsonyi Illusztrációs Biennáléra készítettek, de láthatók itt az 1950-es, az 1970-es években készült modellek, figurák is, jelezve, hogy a szerző számára szinte kezdetektől fontos volt az, hogy figurái kilépjenek a papírlapok kétdimenziós világából. Ugyanakkor nem győzte hangsúlyozni, hogy hagyatékával inkább művészeti múzeumként kell megszólítani a látogatókat, mint játszótérként.
- ¶ Ennek megfelelően az intézmény egy olyan új fajta művészeti múzeum, ahol Tove Jansson író és művész eredeti illusztrációi és a Tuulikki Pietilä grafikus által készített háromdimenziós figurái multiszenzoros és interaktív módszerekkel

*a szerző számára
szinte kezdetektől
fontos volt az, hogy
figurái kilépjenek
a papírlapok
kétdimenziós
világából*

A kiállítótér középpontjában a már említett kétméteres kék ház áll, ahová a mesehősökhöz hasonlóan a látogató mindig vissza(haza)térhet.

a kiállítás feltárja a Muminok teljes történetét az első kötettől az utolsóig, érkezésüktől az eltűnésükig

mutatkoznak be. Az interpretáció mottója az eredetiség, kulcsa az alkotó szándéka, alapja az általa létrehozott eredeti tárgy. Már a múzeumi terek színei is az író eredeti műveiből származnak, az installációk, a világítás, az elrendezés legfontosabb szempontja, hogy a papír alapú művek ne sérüljenek. Ez a szigorú látásmód a szerzői jogokra is kiterjed, a kiállítótérben nem csak műtárgyvédelmi okokból nem szabad fényképezni. A kiállítótér középpontjában a már említett kétméteres kék ház áll, ahová a mesehősökhöz hasonlóan a látogató mindig vissza(haza)térhet. Körülötte a látogatók elmerülhetnek a Mumin-univerzum kihívásaiban és örömeiben. A kiállítás feltárja a Muminok teljes történetét az első kötettől az utolsóig, érkezésüktől az eltűnésükig. Ezt egészíti ki az Obszervatórium, amelynek időszakai kiállítása a Mumin-animációk több mint fél évszázados történetét meséli el.

¶ A Mumin Múzeum, bár neve gyerekműzeumot sejtet, kifejezetten klasszikus, műtárgyközpontú múzeumnak mondható. Kiállításai olyan művészeti gyűjtemény interpretációival találkozhatunk, amely az alkotói folyamatok, a művészi gondolkodás, az egyediség, a kölcsönhatás, az inspiráció folyamataira koncentrál. Mindeközben persze azokról sem feledkezik el, akik a mese fikatív világát szeretnék játékosan élvezni. A múzeumban az alkotói szándékot messzemenőig tiszteletben tartva született meg egy eseménydús történet térbe fordítása.

RUMCÁJSZ MÚZEUM:

IDŐBŐL KIRAGADOTT ILLUSZTRÁCIÓ

¶ A finn példához hasonló következetes látásmód, muzeológiai tudatosság csak ritkán érvényesül azokban az intézményekben, amelyek fikatív történetek múzeumi interpretációjára

A Jičínben található Rumcajs-ová ševcovna

nem kifejezetten
múzeum, hanem
olyan élménytér,
ahol megelevenedik
az 1967-ben
készült, 39 részes
csehszlovák
rajzfilmsorozat
világa

vállalkoznak. Sokszor kiderül, hogy ezek a kiállítóhelyek hivatalosan nem is múzeumok, csak az idők folyamán a nevük mellé került a múzeum kifejezés, amely ellen az üzemeltetők vélhetően nem tiltakoztak.³ Ilyen a Rumcájsz kalandjait bemutató, Jičínben található Rumcajssova ševcovna (Rumcájsz vargaműhelye). A turisztikai oldalakon múzeumként kategorizált magánlétesítmény azonban nem kifejezetten múzeum, hanem olyan élménytér, ahol megelevenedik az 1967-ben készült, 39 részes csehszlovák rajzfilmsorozat világa. Ehhez nem is kell(ene) valójában múzeum, hiszen maga Jičín városa, épületei, a környező természeti táj ma is visszaadja Rumcájsz, Manka és Csibészke történeteinek vizuális hátterét. A kiállítóhely abba a világba kalauzolja el a látogatót, amikor még Rumcájsz nem volt zsvány, nem szállt szembe az urasággal, nem védte a jicsini Rejtakadó-erdőt, nem kellett állandóan agyafűrt trükköket kieszelnie, hogy túljárjon a felfuvalkodott nemesség és a pandúrok eszén, hanem cipőket varrogatott. A kiállításban nem kap központi szerepet Václav Čtvrtek ifjúsági író, költő sci-fi szerző, sem Ladislav Čapek rendező. Inkább Rumcájsz cipész, pontosabban vargaműhelye, Manka gyógynövénykertje, játszószoza és a város egykori paraszti kultúrájára emlékeztető néprajzi tárgyak várnak felfedezésre. A fiktív történet és hősei, valamint a valóság között talán az időbeliség jelenti a legnagyobb szakadékot. A mese csak a valós fizikai térből szakít helyet magának, a történeti időből nem. A történeti városmaggal büszkélkedő település a 17. században élte fénykorát, a mesében ábrázolt társadalmi konfliktusok pedig több évszázadon át érvényesnek bizonyulhattak.

¶ Vajon elfogadható-e, hogy a mesebeli időt 19. század végi, 20. századi tárgyakkal illusztrálják? Kiragadhatjuk-e saját kontextusukból a tárgyakat, és hozzárendelhetjük-e egy elképzelt világhoz? Hogyan hat a mese világára, ha a történet

[3] Ezen az úton jár a London közelében, Watford mellett a Warner Brothers által létrehozott látogatóközpont, ahol a Harry Potter-filmek eredeti látványelemeit mutatják be. Bár a magyar turisztikai oldalak rendre Harry Potter-múzeumról beszélnek, a kiállítás neve: Warner Brothers Studio Tour London - The Making of Harry Potter. A stúdió megőrizte a filmek díszleteleleit, és ezeket mutatja be élményszerűen, nem definiálja magát múzeumként.

*A finn példához hasonló következetes látásmód,
muzeológiai tudatosság csak ritkán érvényesül azokban
az intézményekben, amelyek fiktív történetek múzeumi
interpretációjára vállalkoznak.*

értelmezéséhez létező hétköznapi tapasztalatokat hívunk segítségül? És fordítva is fel kell tennünk a kérdést: miként hat a látogatókra, a múzeumokhoz való viszonyukra, ha egy fiktív világ szereplői segítenek bennünket a múlt hétköznapi gyakorlatainak megértésében?⁴

HOLLE ANYÓ MÚZEUM:

KÖNNYŰ KALAND A TURIZMUS SZOLGÁLATÁBAN

¶ A német Hessisch Lichtenauban található a Holleum, a Holle anyó múzeum. A híres Grimm-mese hősének párnáját nem csak ebben a mesében kell megrázni, hogy havazzon. A heszeni néphitben is megjelenik ez az elem, de Holle anyó neve ugyanúgy felvetődik a fonás, a takácsok védelmezőjeként, a női egészséggel és termékenységgel kapcsolatban, mint a jólelkű, segítő szándékú lányok támogatójaként.

A német Hessisch Lichtenauban található a Holleum, a Holle anyó múzeum. A híres Grimm-mese hősének párnáját nem csak ebben a mesében kell megrázni, hogy havazzon. A heszeni néphitben is megjelenik ez az elem, de Holle anyó neve ugyanúgy felvetődik a fonás, a takácsok védelmezőjeként, a női egészséggel és termékenységgel kapcsolatban, mint a jólelkű, segítő szándékú lányok támogatójaként.

A kútba ugró szorgalmas és lusta lány szolgálata a föld alatti világ egyszerre jóságos és bosszúálló úrnőjénél archaikus motívum, a német folkloristák sokat tárgyalt témája. Sőt a hagyományos nemi szerepeket sulykoló mesékkal szemben ez a történet a nőcentrikus, a női szerepekkel, látásmóddal foglalkozó kevés elbeszélés egyike. A Holle anyónak szentelt múzeum így akár érdekes kérdéseket is feszegethetne. A kiállítás azonban nem kíván többet, mint hogy egy kedves és interaktív helyszíne legyen annak a 600 km-es német meseútnak, amely a Grimm fivérek életállomásait, mesehelyszíneit Brémától Hanauiig összekapcsolja. A gasztronómiai élményeket, kirándulásokat, kulturális látnivalókat, aktivitásokat kínál útvonalnak mégis szerény pontja ez a múzeum. A kiállítás Frau Holle négy világát ábrázolja: kiemeli a hozzá kapcsolódó helyszíneket, vizuálisan és akusztikusan bemutatja a Grimm-mesét, a hiedelemvilág, a germán mitológia hasonló nőalakjait, valamint azokat a gyógynövényeket és gyógyhatásukat, amelyek Holle anyónak tulajdoníthatók. A „múzeumban” központi szerepet játszanak a mesejelenetekkel dekorált falak, egy kútinstalláció és a gyógynövényeket bemutató roll-upok.⁵ Hiányzik viszont a múzeumi tárgy, a múzeumi gyűjtemény,

Holle anyó neve ugyanúgy felvetődik a fonás, a takácsok védelmezőjeként, a női egészséggel és termékenységgel kapcsolatban, mint a jólelkű, segítő szándékú lányok támogatójaként

[4] A Haáz Rezső Múzeum által a Magyar Nemzeti Múzeumban rendezett Anna-kiállítás kapcsán a MúzeumCafé 67-es számában Kuti Klára írt cikket „a múzeum, a hely, mintha... A fikció és az Anna-kiállítás” címmel, amelyben részletesen foglalkozik a fiktív történetelbeszélés problematikájával.

[5] A Holle anyó Múzeum tárlatvezetője segítségével az interneten is megismerhetjük a kiállítást: <https://www.youtube.com/watch?v=E4RkrjoAzJw>.

Hessisch Lichtenau, Holleum

az arra épülő kutatómunka, annak interpretációja. A kiállítás hiába mutatja be a mese szüzséjét, háttérét, nem igényli a múzeumi környezetet, az installáció bármilyen más kulturális intézményben felállítható lehetne. Talán ebben a mesemúzeumban érezzük leginkább azt, milyen nehézségekbe ütközik szellemi örökségünk legendás lényeiének, valamint a hozzájuk fűződő tudásnak, az általuk szimbolizált tapasztalatoknak a múzeumi bemutatása. Itt tapintható ki leginkább az a feszültség, amely a konkrét fizikai tárgyak nélküli szellemi örökség és a tárgyközpontú múzeumi prezentáció között érzékelhető.

JÁRA CIMRMAN MÚZEUM:

A CSEH NEMZETI IDENTITÁS PARADOXONA

¶ Jára Cimrman alakjára 2005-ben figyelt fel a nemzetközi közvélemény. A Cseh Televízió ekkor indított egy olyan műsort, amely a cseh történelem legjelentősebb alakját kereste. A botrány akkor tört ki, amikor a műsorkészítők az egyik legsikeresebb személyiséget, Jára Cimrman kizárták a versenyből. Pedig nincs olyan cseh, aki ne tudna órákig mesélni arról, milyen találmányai, mondásai voltak a hírességnek, és ne sértődne meg azon, ha valaki kétségbe vonja létezését. Annál is inkább, mert valamennyi cseh tudja, hogy egy fiktív karakterről van szó. Mindeközben valóban kifogyhatatlanok a történetek arról, hogy minden fontos találmány mögött ő áll, csak épp az élet úgy hozta, hogy pont lecsúszott a hírnévről. Ott volt Edison, Zeppelin, a Curie házaspár mögött, és ki gondolná, hogy a CD-t feltalálója miatt hívjuk így? Csak oldjuk fel a rövidítést: Cimrman's Disk! Színháza van, ahol a cseh géniusz darabjait játsszák, sőt még film is készült róla.⁶ Filozófiai tézisei is verhetetlenek, hiszen arra jutott, hogy az ő enje nem létezik, viszont a környező világ igen. A valóságot pedig olyan térhez hasonlította, amelyből Jára Cimrman hiányzik. Brnno-ban emléktáblát is állítottak számára, amely bizonyítja, hogy a szóban forgó házban sosem élt, a nevét viselő gyógyforrásból pedig nem folyik víz. A vele kapcsolatos kutatások 1966

*nincs olyan cseh,
aki ne tudna órákig
mesélni arról,
milyen találmányai,
mondásai voltak a
hírességnek, és ne
sértődne meg azon,
ha valaki kétségbe
vonja létezését*

[6] Museum of a non-existent Person. <http://www.prague.net/blog/article/25/museum-of-a-non-existent-person>. Köszönöm Berta Erikának, hogy felhívta a figyelmemet erre a múzeumra!

Cimman állítólagos mellszobra
Forrás: Wikimedia Commons

a Cseh Nemzeti Múzeum 2010-ben kiállítást szentelt a cseh zseni számára, ahol híres találmányait is bemutatták

körül, január 23-án délelőtt 10 óra 5 perckor kezdődtek, amikor találtak egy ládát, amelyben Cimrman hagyatékának jelentős része felbukkant.⁷ Miért is ne hiányozhatna akkor egy múzeum, amely ezt az örökséget gondozza? Még akkor is, ha a Cimrman-legendárium elindítótól, Zdeněk Svěrák dramaturgtól és Jiří Šebáneek forgatókönyvírótól teljesen levált, külön életet él, tükrözve a cseh humort, kreativitást, a csehek saját nemzeti tekintélyeiről vallott nézeteit. És hogy a prágai Petrin kilátó földszintjén létrehozott múzeumban mit és hogy mutatnak be? Lényeges kérdés ezután? Egy biztos, a hely, azaz a prágai kis Eiffel-torony kiválasztása tökéletes, hiszen Cimrman tevékeny részt vállalt a párizsi nagy Eiffel-torony tervezésében is. A gyűjteménnyel sem lehet baj, hiszen a Cseh Nemzeti Múzeum 2010-ben kiállítást szentelt a cseh zseni számára, ahol híres találmányait is bemutatták (az éhínség nevű lyukas kanalat, a nyolc cigaretta számára készített, italmelegítővel ellátott hamutálat stb.). Ekkor egy weboldal⁸ is indult, amelyen keresztül az egész cseh nemzet kreatív módon hozzájárulhat a közös örökség gyarapításához, azzal, hogy új ötletekkel, alkotásokkal, eddig nem hallott Cimrman-sztorikkal bővíti a legendáriumot. Bárhol, bárki hoz is létre múzeumot a cseh óriásnak dedikálva, egy biztos, a kortárs humort és iróniát fixálja a fizikai térben.

[7] Fejes László: Ki volt a legnagyobb cseh? *Nyelv és Tudomány*: <https://www.nyest.hu/hirek/ki-volt-a-legnagyobb-cseh>.

[8] <http://www.sbirkajara.cz/index.php>.

AZ ÁRTATLANSÁG MÚZEUMA: REGÉNYHŐSÖK ELKÉPZELT ÉS ÖSSZEGYŰJTÖTT TÁRGYAI

- ¶ Az alkotó viszonya műalkotása muzealizációjához, a fikció és az eredeti tárgy kölcsönhatása, a fiktív történet valóságteremtő erejének problematikája, a gyűjtemény hitelességének és egy fiktív elbeszélés viszonyának ellentmondásai egyaránt megjelennek abban az isztambuli múzeumban, amelyet Orhan Pamuk Nobel-díjas író hozott létre, hogy a fizikai térben is megjelenítse a regénye lapjain megálmodott világot.
- ¶ Pamuk a 2008-ban kiadott *Az ártatlanság múzeuma* című regényében hosszasan ecseteli, hogyan hozza létre a főhős azt a gyűjteményt, majd kiállítást, amelyet szerelme, Fusun

*A történeti városmaggal büszkélkedő település
a 17. században élte fénykorát, a mesében ábrázolt
társadalmi konfliktusok pedig több évszázadon át
érvényesnek bizonyulhattak.*

emlékének, kettőjük érzelmeinek szentelt. Miután Kemal lángoló szerelme a biztató kezdet után reménytelenné válik, minden tárgyat gondosan felhalmoz, amely a lányhoz fűződik. Cigaretta- és cigarettacsikkek, ellopott használati tárgyak, csecsebecsék gyűlnek egy házban, hogy a lány korai halála után elhatározza, a világ számára múzeumként teszi láthatóvá, átélhetővé kedvese iránt érzett rajongását. A gazdag főhős utazásai során 5732, a valóságban is jól ismert múzeumot látogatott meg. Az ezzel kapcsolatos gondolatai beépülnek a regény sorai közé. A veronai Castelveccchio Múzeumban érti meg a tárgyak elrendezésének fontosságát, a berlini Tárgyak Múzeumában (Museum der Dinge: Werkbundarchiv) fedezi fel, hogy okossággal és humorral bármi gyűjthető, Londonban pedig Sir John Soane házában azon medítál, hogy ő is hasonló zsúfoltsággal rendezze majd el a tárgyakat, a floridai St. Augustine egyik múzeumban a híres filmsztár össze-tört kocsija pedig arra ösztönözte, hogy megszerezze gyűjteménye számára a történetükben végzetes szerepet játszó autót. Arról is dönt, hogy sose legyen tömeg a múzeumban: korlátozzák majd a látogatók számát. Így a látogatók tiszteletet fognak érezni a Füsünkhöz fűződő szerelme iránt, és kettőjük vonzalmát saját emlékeikhez fogják hasonlítani, meg fogják érteni, hogy a múzeumban feltáruló történet nemcsak két szerelmesről, hanem az őket körülvevő világról, azaz Isztambulról szól. A regény lapjain évek alatt elkészülő múzeum az olvasó képzeletében tárgyról tárgyra, elemről elemre épül fel. Az olvasóból szép lassan látogató lesz, aki még ingyenes látogatásra feljogosító belépőjegyet is felfedezhet az egyik oldalon. A fiktív lánynak, fiktív szerelemnek emelt fiktív múzeum ezen a ponton érzékelteti, hogy Kemal múzeuma csak részben képzeletbeli intézmény. A jegy 2012 óta abban a konkrét, az isztambuli Beyoglu negyedben megnyílt múzeumban

*az olvasóból szép
lassan látogató lesz,
aki még ingyenes
látogatásra
feljogosító
belépőjegyet is
felfedezhet az egyik
oldalon*

Az Ártatlanság Múzeuma

Az Ártatlanság Múzeuma

váltható be, amelyet maga az író hozott létre. Igaz nem saját szerelme tárgyait gyűjtötte össze, hanem többéves muzeológiai kutatás után régiségkereskedőktől, gyűjtőktől, bolhapiacok árusaitól vásárolt hétköznapi tárgyakból rendezte be a tárlatot. A kiállításban a regény fejezeteit egy-egy tárló reprezentálja, amelyek értelmezéséhez nem kell ismerni a regényt. A tárgyak elválasztva a regény világtól önmagukban is értelmezhetők, az 1970-es évek Isztambuljának világát idézik. Ezt díjazta az Európai Múzeumi Fórum is, amikor 2014-ben az *Év Európai Múzeuma* címmel tüntette ki a magánmúzeumot. „A 20. század második felének isztambuli hétköznapijait dokumentáló történeti múzeumnak tekinthető, ugyanakkor az író azonos című képzelt szerelmi történetének önálló, tárgyiassult változata. Az ártatlanság múzeuma kicsi és személyes, helyi és fenntartható modellje az új múzeumi koncepcióknak, innovatív, új gondolkodási modelleket ösztönöz a múzeumi szférában” – fogalmazott a zsűri az indoklásban.

¶ A döntőbizottság tehát elsősorban nem az irodalmi alkotás térbe fordított tárgyi megfogalmazását értékelte, hanem a tárgyak történeti és társadalmi kontextusát, annak bemutatását. Igaz, fontosnak tartotta a múzeum és a regény kettősségének bonyolult konstrukcióját, mégis a török nagyváros nyugat és kelet között hol ide, hol oda tolódo, épp átalakuló világának muzealizációját díjazta. Ebben minden bizonnyal szerepet játszottak az író szándékai is, aki a múzeumban elhelyezett tárgyak értelmezéséhez a regénytől eltérő keretet biztosított kiállítási katalógusában.⁹ Az ugyancsak több díjjal kitüntetett kötet a régi Isztambul taxiktól zsúfolt utcáira, szórakozóhelyeire, otthonaiba kalauzolja el az olvasót, miközben új jelentéseket tár fel a múzeumban látható tárgyak, a városi környezet és a mindennapi élet hol bizarr, hol káprázatos pillanataiból. Orhan Pamuk mindemellett egy manifesztumot is megfogalmazott a múzeum weboldalán, amelyben arra

[9] Lásd Hermann Veronika: *Szerelme a romok között*: https://archiv.magyar-muzeumok.hu/kiallitas/1861_szerelme_a_romok_kozott.

Az ártatlanság múzeuma csöppet sem ártatlan, koncepciója vékony kötélén táncol: a valóságot ábrázolja a fikció eszközeivel, és a fikciót illusztrálja valós tárgyakkal.

Az Ártatlanság Múzeuma

mutat rá, hogy a nagy állami támogatású múzeumok nem az emberek, hanem az állam érdekeit képviselik. Ebben a rövid szövegben¹⁰ szembeállítja a nemzetek és az egyén történetét bemutató múzeumokat, a magas és a szerény költségvetésű gyűjteményeket, a monumentális és a városi környezetbe simuló múzeumépületüket. Pamuk manifesztuma a múzeumi világ nagyon is valóságos problémáira hívja fel a figyelmet. Sajnos ebben a kontextusban egyáltalán nem helyezi el a fiktív történetet a saját eredeti sorsuktól megfosztott tárgyakkal illusztráló múzeum létjogosultságát.

[10] <https://tr.masumiyetmuzesi.org/page/manifesto>.

*alkotója
aprólékosan
kidolgozta a
különböző,
egymásba érő
és egymásból
táplálkozó elemek
viszonyát*

*egyszerre
művészeti gesztus,
az írói fantázia
építőköveinek
feltárása és a
kortárs múzeumi
világ sajátos
kritikája*

¶ Az Ártatlanság Múzeuma csöppet sem ártatlan, koncepciója nagyon vékony kötélén táncol: a valóságot ábrázolja a fikció eszközeivel, és a fikciót illusztrálja valós tárgyakkal. Hogy mindez mégsem zuhan a mélybe és törik darabokra, csak annak köszönhető, hogy alkotója aprólékosan kidolgozta a különböző, egymásba érő és egymásból táplálkozó elemek viszonyát, a látogató vagy az olvasó mindig tudja, melyik mezőjére lép ennek a szubjektív világnak. Pamuk olyan többdimenziós, relatív alkotásrendszert hozott létre, amelyben regényhősei nemcsak statikus kulisszát kaptak, hanem a befogadó tapasztalatainak, tudásának függvényében mozgó környezetet. A Füsün és Kemál szerelme köré épített tárgyi világ egyszerre művészeti gesztus, az írói fantázia építőköveinek feltárása és a kortárs múzeumi világ sajátos kritikája.

¶ Az isztambuli múzeum sikere jelzi, hogy a múzeum és a látogató fikcióhoz való viszonya átalakulóban van. A fiktív karakterek múzeumi megjelenítése egyre kevésbé múzeumpedagógiai eszköz, és egyre ritkábban irodalmi, mitológiai, esetleg filmhősök megjelenítési formája vagy alkotójuk emlékhelye. A tárgyak és a tárgyak autentikus történetének hagyományos kapcsolata ezekben az új intézményekben fellazulhat, sőt újfajta kölcsönhatások, kötések jöhetnek létre. Többszólamú, árnyalt értelmezési mezőket kialakítva, szokatlan szubjektív narratívák születnek, amelyek a korábbitól eltérő, élményszerű befogadói, értelmező magatartást tesznek lehetővé, alakítanak ki. Ennek azonban alapfeltétele a muzeológiai tudatosság és felkészültség, mert könnyűszerrel maga a múzeumi hitelesség is fikcióvá válhat.

Részletek a Szórákaténusz Játékmúzeum és Műhely állandó kiállításából